

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ

Yayımları : 19

Seri : I — Sayı : A 2

Ayrıbasım

REŞİD RAHMETİ ARAT İÇİN

D. Baş No: 2655
ter No: 2655

ANKARA
1 9 6 6

ŞAMAN-SAYACI'NIN BİR DUASI

Ahmet Caferoğlu

İstanbul

Hatırası anılmakta olan aziz arkadaş ve meslektaşım merhum Reşid Rahmeti Arat'ın Türkoloji sahasında unutulmaz muhterem bir köşesi vardır. Durmadan, hep uzak Türklüğün mazisini, sabırla araştıran bu bilgin, gayretiyle elde ettiği ilim neticeleri sayesinde, adeta Doğuyu Batıya bağlayan bir "şaman" kuvvetine erişmiş, köprü kurulmasını ise arkadaş ve öğrencilerine bırakmıştır. İşte ben de bugün, Azerbaycan'la Anadolu içtimaî hayatında, uzak doğu eski Türk inancının bir bakiyesi olarak yerleşen "Sayacı-şaman" tanrısı ile, meslektaşımın araştırma sahasına girerek, onu bir daha hatırlamak ve yaşatmak vesilesini buldum.

İslâmiyetin Azerbaycan ve Anadolu sahalarında yerleşmesiyle, barınmasına imkân kalmayan eski Türk Şaman dini, telâkkisi ve kültürüne ait unsurlar, ister istemez yeni din tesiriyle yerlerini ya tamamıyla terke, ya da gizli halk inanç ve folklorunda perdelemeğe mecbur kalmıştır. Nitekim daha dün dencek kadar yakın bir zaman akışında Azerbaycan ve Anadolu halkiyatında, tarihi bir geleneğin hatırası olarak birinci sahada Sayacı Sözleri, yahut Sayacı Türküsü, ikincisinde ise Savaş Gezmesi gibi adlar altında yaşayan bu tatlı yadigâr, ne yazık ki, yavaş yavaş silinmeğe yüz tutmuştur. Azerbaycan'da bu folklor nevi, sürücülük hayatına sıkı sıkıya bağlı "Terekeme" yahut "Karapapah" Türk boyuna mahsus bir edebiyat gelişmesi olup, konuca bu boyun içtimaî hayatında ağır basan ehli hayvanların ilâhlaştırılmasını temin eden eski göçebe Türk hayat geleneklerinden birini, yeniden canlandırmıştır¹. Bundan dolayı da, sürü besleyici Azeri Türkünün en parlak edebi halk yaratıcılığının bir örneği olan "Sayacı Türküsü"nü gerçek ve karakteristik izlerine, XIV. yüzyıl Azeri edebi mahsullerinden saydığımız "Dedem-Korkut" ta rastlamaktayız. Her iki halk muhayyalesinde ehli hayvanlara karşı gösterilen ilgi ve himayeciliği, bu edebi nevin Dedem-Korkut'tan türeme bir substratum olarak kabul edilebilir. Her ikisi de, kanaatimce Terekeme muhitinin eseri olmuştur. Bir farkla ki, Sayacı Türküsü, şakraklığı yüzünden, halk arasında geniş yayılım sahası bulmuş, göçebelerce benimsenmiş, sevilmiştir.

1 F. Köçerli, *Azerbaycan edebiyatı materyalları*, I, Bakû 1925, s. 7.

Her iki ülkede söylenen Sayacı Türküsü, konuca birbirinin aynı olup, tatlı bir üslûpla, çobandan başlayarak, göçebeye maddî yardım temin eden bütün ehli hayvanları, koruyucusu köpeği ile beraber, birer birer tarif ve methetmektedir. Hattâ, bir ara köpek, çobanın sadık bir arkadaşı olarak vasıflandırılmaktadır ².

Göydeki göy bulutlar	—	Yorgandı çobanın
Yastı yastı tepeler	—	Yasdığıdı çobanın
Yumru yumru gayalar	—	Yumrağıdı çobanın
Elindeki değenek	—	Galhamıdı çobanın
Yanındaki boz köpek	—	Yoldaşdı çobanın
Ağzı gara canavar	—	Tüşmanıdı çobanın.

Asıl “şaman” rolünde olan Sayacı’ya gelince, konu üzerinde uzun incelemelerde bulunan Feridun Bek Köçerli’ye göre ³, o ne bir “aşık” yani saz şairi, ne de Azerbaycan halkı arasında İmam Ali’yi öven bir dervıştır. Türküde o, kışın, bilhassa sonbahara doğru köy köy dolaşarak, önce kendisini takdim eder, sonra da serbest bir eda ve tatlı dille davar sahiplerine Sayacı Türküsünü söyleyerek, karşılığında; un peynir, buğday, arpa, kuzu ve emsali gibi şeyleri toplayan; sevimli ve hoş ruhlu bir Terekeme’dir ⁴.

Söylenen türkü ise, göçebe halk inanisında kökleşmiş bir “kut” ve bir “dua” sayılmaktadır. Bu yüzden Sayacı geniş bir ilgi ile karşılanmaktadır ve halk arasında üstün bir mevki sahibidir. Ona göre de o kendisini “Adam-Ata” soyundan sayarak “Hazret-i Musa” yı aziz pirleri gibi kabul etmektedir:

Bu saya kimden galdı
 Adam - Ata’dan galdı
 Adam - Ata gelende
 Gızıl öküz duranda
 Gızıl buğda bitende
 Dünya bünyad olanda
 Musa çoban olanda
 Şişliyiniz erkeçtir.

Bence, sayacının kendine menşe olarak ileri sürdüğü, “Adam-Ata”, Dedem-Korkut vasfındaki “Ata”dan başka birisi değildir ⁵ ve İslâmiyetten önceki Şamanist Türklerin, kendilerince kadir ve muktedir saydıkları bir halk tanrısı veyahut ilâhi-

2 A. Caferoğlu, *Azeri halk edebiyatında “Sayacı sözleri”*, Azerbaycan Yurt Bilgisi (AYB), III. sayı 35-36, İstanbul 1934, s. 359.

3 F. Köçerli, *Pesni sayacı (Sayacı türküsü)*, Sbornik Materialov dlya Opisaniya Mestnostey i Plemen Kawkaza (=SMPK.), Tiflis 1910, s.2; F. Köçerli, *Valeh*, SMPK. s. 24-36; Lopatinskiy, *Pesni Sayacı*, SMPK. 41, s. 11; V. Gordlevskiy, *Etnograficeskoe Obozrenie*, 1911, s. 257.

4 F. Köçerli, aynı yer.

5 Abdülkadir Başkurt, *Kitab-ı Dede Korkut*, Türkiyat Mecmuası, I, İstanbul 1925, s. 21 ve 218 ve A. Caferoğlu, AYB. III, sayı 35-36, s. 35-36.

sidir. Adam - Ata ile beraber, “Kızıl Öküz” “Kızıl buğday” gibi deyimlerin de bir arada sıralanması, bu geleneğin Şamanizmin bir substratumu olduğuna şüphe bırakmamaktadır.

Azerbaycan ve Anadolunun sürü besleyen göçebe hayatında silinmez izler bırakan “Sayacı Türküsü” yalnız bir folklor veya halk edebiyatı nevi olarak kalmaz, o vaktiyle halk arasında bir “Şaman duası” değerini de taşımıştır. Zamanla, çeşitli hayat hamleleri ona asıl vasfını kaybettirmiş, yontula yontula bugünkü halini almakla ihmal edilmiştir. Kendine dost bir araştırmacı bulamamıştır.

Konuyu ilk ele alan ve onu hiç olmazsa çocuk edebiyatına sokan yine emektar Azerbaycan edebiyatı tarihçisi Feridun Bek Köçerli olmuştur⁶. Onun yayımından faydalanılarak, ufak tefek izahlarla metin İtalya’da⁷, daha sonraları ise Türkiye’de⁸ tarafımdan yayınlanmıştır.

Saya yahut Sayacılık enstitüsü, Anadolu’da kendisini eski ve millî bir gelenek halinde çocuk edebiyatına Saya Gezmesi adıyla devretmiş ve bir nevi çocuk oyunu veya töreni şeklinde bugün bile mevcuttur⁹. Eğlence, tıpkı Azerbaycanda olduğu gibi kış sonlarına doğru tertiplenmektedir. Yalnız burada eğlenceyi düzenleyenler köy delikanlıları ve çocukları olduğu halde¹⁰, Azerbaycanda bizzat Şaman -Sayacı, davar tanrılığı vasfını muhafaza etmek suretiyle duasını yapmaktadır. Bazan eğlenceye, bütün köy halkının katıldığı da görülmektedir¹¹. Fakat umumiyetle tören, yerine göre değişmektedir. Şöyle ki, Çankırı’da asıl gayesini yağmur yağdırma töreninde kullanılan bebek¹², Konya’da Kerek adı verilen büyük bir çamı¹³ boynuna geçiren çoban, Sivas’ın Karahisar’ında, tuhaf elbiseler giyerek ilkbaharın gelişini haber veren çocuklar¹⁴, Niğde vilâyetinde çocuk kafilesini teşkil edenlerin “gelin”, “koca”, “arap”, “tilki”, “davuleu”, “kavaleci” gibi roller alarak oyun oynamaları teşkil etmektedir. Farklı tarz ve şekillerde tertiplenen bu törenlerde söylenen hep, Sayacı türküsü’dür. Bu suretle, asıl manası halkça bilinmeyen “Davar tanrısı -Saya”, her iki ülkede de müşterek vasıflarını aynen muhafaza etmiştir. Halka karşı ulaştırılmak istediği dua da, tanrıvârî bir dilekten başka bir şey değildir:

6 F. Köçerli, *Balalara hediye*, Bakü 1912, s. 91-99

7 A. Caferoğlu, *La Canzone del “sayacı” nella letteratura popolare dell’Azerbaijan*, Annali del R. Istituto Orientale di Napoli 1936, XI, s. 1-25.

8 A. Caferoğlu, AYB. III, sayı 35-36.

9 Türkiye’de halk ağzından söz derleme dergisi, *Folklor sözleri*, TDK. VI, Ankara, 1952, s. 108.

10 A. Caferoğlu, *Anadolu illeri ağızlarından derlemeler*, İstanbul 1951, s. 274.

11 A. Caferoğlu, *Anadolu ağızlarından toplamalar*, İstanbul 1943, s. 252. Bu konuya ait Konya’da oldukça zengin malzeme toplanmış, bir türlü yayımına fırsat bulamamışım.

12 A. Caferoğlu, *Azerbaycan ve Anadolu folklorunda saklanan iki şaman tanrısı*, İlahiyat Fakültesi Dergisi, I-IV, Ankara 1958, s. 69: *Kepece kadın, çomça gelin, çullu kadın*, bahsinde.

13 Türkiye’de halk ağzından söz derleme dergisi, II, İstanbul 1940, s. 882.

14 V. Gondlevskiy, *Materiali dlya osmanskago narodnogo Kalendarya* (Osmanlı halk takvimine ait malzeme). Jivaya Starina, 1911, s. 437.

Siz sayadan gorhmusuñuz
 Safa yurda gonmusuñuz
 Safa olsun yurduñuz
 Aç getsin avañuñuz (düşmanımız)
 Toh gelsin çobanıñuz.

Çünkü:

Bu saya yahşı saya
 Hem çeşmeye hem çaya
 Hem ülkere hem aya
 Hem yohsula hem baya (zengine).

O, hayırlı ve saadet getiren bir yaratıktır. Ehlî hayvanlara hep “ninem”, halka ise “say beyler” yahut “yey beyler” diye hitabeder. Tanrıdır, tanrılığına asla şüphe düşürmez.

“Saya gezmesi” eğlence ve töreninin Anadolu sınırları içerisinde, oldukça yaygın olmasına rağmen, bu konu üzerine eğlene bir türlü bulunamamıştır. Konu gerçek cephesiyle bilinemediğinden, kimsenin dikkatini çekmemiş ve haklı olarak yanlış bir cepheye bağlanmak istenmiştir. Konuyu ilk ele alışımında ben de aynı yanlış yolsa sapmış, Sayacı’yı Osmanlı saray teşkilâtından saymıştım. Buna başlıca sebep W. Radloff’un¹⁵ kelimeyi sırf dış şekline uygun olarak saya ve sâye gibi Osmanlı devlet teşkilâtında bir müessese olarak: “Der Steuereinnehmer, der die Schafe (als Abgabe) eintrieb” manasında olanma yöneltmiştir. Bununla da yetinilmiyerek fikrini sağlamak üzere bir de saya ocağı’nı ele alarak “Angestellte des Palastes, die in den Palastgebrachte Schafe zu besichtigen und anzunehmen hatlen” şeklinde izah etmeğe çalışmıştır. Aynı kategoriye “piyâde ulak” manasında kullanılan *sa’i* kelimesini dahil edenler vardır¹⁶. Evliya Çelebi bu *sa’i*’leri başlıbaşına bir esnaf teşkilâtı olarak tavsif etmektedir¹⁷. Nihayet konuyu zamaniyle en iyi bilen F. Köçerli, türkünün ifade ettiği semantik manaya dayanarak kelimeyi farisinin “gölge” anlamındaki *sâye*’siyle açıklamak istemiştir. Fakat bu izah, türkünün bir nevi ilâhi yahut dua karakterindeki ruhuna yakışmamaktadır. Hele “obadan baid yahut obanın çevresinde bulunan deve yatağı, ağıl, mandra” gibi manalarda kullanılan ve Osmanlı lûgatlerinde yer tutan *elsâve* kelimesinin¹⁸ bizim Şaman-Sayacı ile hiç bir ilgisi ve münasebeti yoktur. Şemseddin Sami Beydeki *sayıcı* “Fonctionnaire chargé de la dénombration des moutons pour la perception de la taxe dit ağna m vergisi”¹⁹ ise W. Radloff’un izahı çevresinde mütalâa edilebilir.

15 *Wörterbuch*, IV, s. 288; H. Kadri, Büyük Türk Lugati, III, 1943, s. 297.

16 Ahmet Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmani*, I, İstanbul 1306, s. 434.

17 Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, I, s. 534.

18 Barbier de Meynard, *Dictionnaire*, II, s. 196.

19 Ch. Samy bey, *Dictionnaire Turc - Français*, İstanbul 1911, s. 754; F. Köprülüzade, *Bizanslı Osmanlı müesseselerine tesiri*, Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası, I, s. 218; Sokolov, Novig Vostok, Moskova 1925, n. 8-9, s. 89.

Fakat kelime ve müessesese hakkında verilmek istenen bu filolojik izahat ve açıklamalar, olsa olsa ancak Osmanlı devleti teşkilâtını ilgilendirirdi. Sayacılığın asıl vatani sayılan Azerbaycan ise, bu teşkilâtın tamamile mahrum idi. Bundan dolayı da yaratılmak istenen uydurma semantik açıklamalar, Azerbaycan için zoraki bir teşebbüs sayılmaktan hiç te uzak değildir. Kaldığı son zamanlarda Anadolu folkloruna ve diyalektolojisine ait toplanan malzeme, yukarıki fikirleri tekzip etmekte ve Sayacı'nın Anadolu mıkıyasındaki gerçek fonksiyonunu meydana koymuş bulunmaktadır. Nitekim şerefine çeşitli törenler tertibedilen Sayacı Niğde²⁰, Afyon²¹ çevresinde "çoban", Tokat Terekeme'leri²² muhitinde "Çoban" veyahut "derviş mevkiinde olup, kuzuların doğum sıralarında, davar sahiplerini yoklayarak hediyeler toplayan kimse", Kars Terekeme'lerinde ise "derviş-çoban"²³ anlamında kullanılmaktadır. Azerbaycan imlâ lûgatine alınan kelime izahsız bırakılmıştır²⁴. Dialektik lûgatteki "saf, sâde, sakin" anlamındaki *saya* ise, bizim *saya* ile ilgili değildir²⁵. Bu suretle eski, tarihi *saya*, kendi öz vatani sayılan Azerbaycan sahasında dahi silinmiş bir durumdadır²⁶.

Şimdiye kadar ana hatları ile açıklanmaya çalışılan Şaman-Sayacı, hiç bir vakit, üzerine herhangi bir vazife almış devlet memuru olmamıştır. O, tam aksine, menfaat gütmeyen, yüksek ruhlu, tanrılaşma heveslisi, ehli hayvanlar hamisidir. Şefkatle bağlandığı sürünün manevî ilâhıdır. Onları felâketten ve kızgından korumakla vazifeli âdeta bir ruhtur. Göçebe hayatı sürenler, bu kabil insan tiplerinden hoşlanır, takdis ederler. Bu gibi tanrı tiplerinin Şamanist Türk boylarında sayıları bini aşkındır. Bundan dolayı da bu tanrıların asıl yurtlarını şamanist Türk ve Mogol halkları inancında bulmak mümkündür. Nitekim bizim Azerbaycan ve Anadolu halklarında mazi yadigârı olarak tutunan Sayacı tanrısının, öz hamurunu Mogollarca bugün bile takdis edilen *Dzaya* ve *Dzayağacı* tanrının adında bulmaktayız, Buradaki *-ğacı* ekini nomen actoris olarak ele alırsak²⁷ ortada kalan *sayacı* = *dzayacı*'dir. Kelime Altay Türk ağzlarında da ufak tefek fonetik değişmelerle kendisini muhafaza etmiştir. Nitekim kelime (koyb. kaç.) *t'ayaçı* = (şor. sag.). *çayaçı*²⁸ "tanrı, ilâh, halik" = (koyb. kaç.) *yayaçı*²⁹; aynı kökten türeme *yayağan* = (tel.) *t'ayağan* = (şor. sag.) *tayân* ve (uran.) *çayâ*³⁰ "aynı manada" olarak kullanılmaktadır. Kelime Altay içtimâi hayatındaki geniş tesiriyle Sayan Samoyetçesine dahi *d'yâç* telâffuzu ile geçmiştir³¹. Yakutçaya ise *ayâççı* ve *ayâtçı* şekillerinde yerleşmiştir³². Fakat bu tanrı tipi Altaylara ve daha sonraları Anadolu ve Azerbaycana, hiç şüphe yoktur ki, eski karma şamanist Türk-Mogol medeniyet çevresinden yayılarak, gelmiştir.

20 A. Caferoğlu, *Orta-Anadolu ağzlarından derlemeler*, İstanbul 1948, s. 256.

21 A. Caferoğlu, *Anadolu dialektolojisi üzerine malzeme*, İstanbul 1940, s. 201.

22 A. Caferoğlu, *Sivas ve Tokat illeri ağzlarından toplamalar*, İstanbul 1944, s. 260.

23 A. Caferoğlu, *Doğu illerimiz ağzlarından toplamalar*, İstanbul 1942, s. 275.

24 *Azerbaycan dilinin orfografiya lûgeti*, Bakı 1960, s. 373.

25 *Azerbaycan dilinin dialektoloji lûgeti*, Bakı 1964, s. 353-354.

26 Ahmet Caferoğlu, *Zwei Schamanen - Gottheiten Azerbaijdans und Anadolien, Ural-Altäische Jahrbücher*, XXIX, Heft 3-4, 1957 s. 243-245.

Haddi zatında Şaman inançlı Mogolların hayatta taptıkları üç esas tanrıları vardır. Bunların üçü de Mogolu harpten, sürüsü ile davrarını da kırgın felâketinden korumak ve kurtarmak vazifesini üzerine almış bulunuyorlar. İşte bunlardan ehli hayvanı koruyan ve ayrıca emlak hamiliğini yapanı, Dzayağacı tanrısıdır. Bu cayağacı³³ aslında Mogol içtimaî hayatında “ahlâk düşkünlüğüne karşı mücadele eden insan tabiatı zekası”, aynı zamanda “koruyucu melek” ve “hayvan koruyan tanrıdır”³⁴. Kelime Kore diline dahi geçmiştir³⁵. Çeşitli iyilikler yaratan bu tanrının, muayyen bir çevreyi kaplaması pek tabiidir. Hele şaman inancının cemiyeti sardığı bir saha için kaçınılmaz bir gerçektir. Bundan dolayı olsa gerektir ki, aslen mogol olan ve bu hususta sözüne inanılan mogol bilginlerinden Banzarov bu şaman tanrısının, halk arasında “mukadderat, aln yazısı, takdir-i ilâhi” gibi manalarla kökleştiğini bildirmektedir³⁶. Hattâ bu tanrıya tapan Mogol:

“Sütüme parmağımı sokan, sürüme kemend atan hayin düşmanın
“gözlerini ovan ve amud-ı fıkrasını parçalayan Sayacı tanrı senden
“saadet dilerim”,

sözleri ile bu ilâha karşı ruhunda yaşattığı derin inancı belirtmektedir³⁷. Buna göre de kelime çeşitli telâffuzlarla Mogol dil ve ağızlarında yer tutmuştur.

Daha sonraki Mogol hayatında *Cayagacı*, *Sayagacı*, *Sayacı*-şaman tanrısı daha fazla falcılık, yani kehanet savurmakla vazifelendirilmiştir³⁸. Büyük ihtimalle bunlar, çağın feodal derebeyleri nezdinde, muayyen bir mevkileri olan, fakat şamanlıkla ilgileri olmayan falcılarının yerine geçmişlerdir³⁹. Ne şekilde ve ne meslekte olurlarsa olsun, ehli hayvan tanrıçılığı hiç bir zaman şamanist halklar arasında sönmemiştir.

Böylece, eski Şamanist inancına göre, semanın takdiriyle insanları yaratan ve onu kendi himâyesine alan *Sayacı* = *Dzagayaçi*'nin emir ve inayetiyle Cengiz han bile dünyaya gelmiştir⁴⁰. Altay Türkleri inancında ise *Dzayağacı*, “han” lâkabını haiz olup “kâinat yaratıcısı” kudretine sahiptir. Hattâ bazı Türk halklarınca bu tanrı,

27 Wl. Kotwicz, *Studia nad jezykom Altajskimi*, Rocznik Orientalistyczny, XVI, Krakow 1953, s. 277.

28 Radloff, *Wb.* III, s. 1854.

29 Aynı yer, s. 75.

30 N.F. Katanov, *Opu issledovaniya uryanğayskogo yazıka...* II, Kazan 1903, s. 1321.

31 Aulis J. Joki, *Die Lehnwörter des Sajansamojedischcen*, Mémoires de la Société Finno-Ougrienne, 103, Helsinki 1952, s. 119.

32 Aynı yer.

33 K.T. Golstunskiy, *Mongolsko-russkiy slovar*, III, S. Petersburg 1893, s. 336.

34 I. Kowalewski, *Dictionnaire mongol-russe-français*, III, Kazan 1849, s. 2296.

35 G.J. Ramstedt, *Studies in Korean Etymology*, Helsinki 1949, Ném. Soc. Fin.-Oug. XCV, s. 18-19.

36 Dordj Banzarov, *çernaya vera ili şamanstvo u mongolov*, Sanktpeterburg 1891, s. 8 ve 28.

37 Aynı yer, s. 28.

38 V. Ya. Vladimirtsev, *Obşçestvennyy stroy mongolov u sredniy period*, Leningrad 1934, s. 184.

39 Aynı yer, not 6.

40 G.N. Potanin, *Vostoçnie motive v srednevekovom evropeyskom epose*, Moskva 1899, s. 478 not.

Yaik han'ın yerini tutmuştur ⁴¹. Efsâneye göre, bir aralık "kâinat yaratıcısı" *Sayacı* han'ın oğlu hastalanmış, tedavisi için Yarasa'ya tahavvül etmiş olan şamana baş vurulmuştur. Fakat bu işteki başarısızlığı yüzünden, şamanlık vasfını kaybederek, bugünkü haline mahkûm edilmiştir ⁴². Ve üstelik Altay şamanı Türklere göre, ilk şamanın gerçek adı *Djerkanat* = yarasa olduğu halde, Sayacı tanrısı tarafından cezalandırılarak bugünkü karanlık hayatı sürmeğe mahkûm edilmiştir. Anadolu ve Azerbaycan halklarınca yarasaya karşı beslenen batıl inanç, işbu eski Türk-şaman geleneğinden başka bir şey olmasa gerektir.

Nihayet, eski Orta-Asya ve Altay Türk-Mogol halkları hayatında, bir kült haline getirilen *Sayacı*, bir tanrı olarak, hayvan besleyici bütün Türk çevresince benimsenmiş, filoloji unsuru olarak da Türk dilinde kendisini muhafaza etmiştir. Kelimenin, semantik yönden değişmeleri ne şekilde olursa olsun, eski edat şamanist görüş ve yaşayışının bir sembolü olarak, geleneklerimiz arasında yer bulmuştur. Anadolu ve Azerbaycandaki Sayacı türkülerine gelince, bunlar konu olarak tanrının kucakladığı ve koruduğu ehli hayvan hayatının cemiyetteki maddî ve manevî değerini belirtmeğe yönetilen tatlı birer halk edebiyatı örnekleri haline getirilmişlerdir. *Saya* ile *sayalık* ise yine eski mazinin canlı birer hatırasındırlar. Karaman'ın

Selâm-melik say beyler
 Biribirinnen yey beyler
 Saya geldi gördünüz mü,
 Selâm verdi aldınız mı,
 Bu saya iyi saya
 Hem yoksula hem baya.

ile başlayan türküsü, asıl bir Türk hayat mazesinin, gerçek bir tablosudur.

41 G.N. Potanin, *Oçerki severo-zapadnoy Mongolii*, IV, 169, 477 ve 569.

42 G.N. Potanin, *Vostoçnie motivi*, s. 476-477.

REŞİD RAHMETİ ARAT'A AĞIT

Fazıl Hüsnü Dağlarca

İstanbul

*“Yeşlik Tanrı”, işte el yazınla çıkardığın dergi,
O “Gençlik Günü”n ta burda.
Bir ulu ışık ölümünle dirilmiş,
Susar da, konuşur da.*

*— Tan Tanrı geldi
Tan Tanrı,
Tan Tanrı geldi
Tan Tanrı, —
Uyuyacak mısın?*

*Başbuğları dağ dağ dinelmiş bozkırlardan
Sarı çiçekler açmış güzünde.
Türklük, dili bir, yüreği bir kocaman bir Türklük,
Kocaman bayraklar gibi yeryüzünde.*

*— Tan Tanrı geldi
Tan Tanrı,
Tan Tanrı geldi
Tan Tanrı, —
Sığınacak mısın?*

*Kazandan, Sibiryadan, en eski topraklardan,
Bir Orta Asya yolcusu, sisler içre silik,
Geldin, yürüdüün, ulaştın,
Ellerinde Kutadgu Bilik.*

*— Tan Tanrı geldi
Tan Tanrı,
Tan Tanrı geldi
Tan Tanrı, —
Anlatacak mısın?*